

ЗАМАН

Газета издаётся на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

gazeta_zaman

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

КЕНГЕШ

«Быйыл хайырланыргъа берилген жашау журтланы саны тарых кёрюмдюге жетгенди»

Казбек Коков Регионланы айнытуу жаны бла правительстволу комиссияны президиумуну видеоконференция амал бла бардырылган жыйылууна къатышханды. Кенгешни РФ-ни Правительствосуну Председателини орунбасары **Марат Хуснуллин** ётдюргенди. Анда сёз «Жашау журтла эмда шахар болум» миллет проект къалай толтурулганына къаралганды.

Марат Хуснуллин 2021 жылны ахырына ишленген эмда ишлене турган жашау журтланы саны тарых кёрюмдюге жетгенин, капитал салымла жаны бла федерал бюджетни толтуруу да игиленгенин айырып айтханды. Къурулушну багъасы кётюрюлгенини сылтауларыны юсюнден сагына, ол аладан бири битеу дунягъа жайылган инфляция болганын чертгенди. Анга уа сырьёну багъасыны кётюрюлгенин, пандемия ючюн производствону тохтатыргъа тышгенин, поставкала бла да тыйгъычла чыгып

турганларын къошаргъа керекди, дегенди.

Жыйылууда докладла бла РФ-ни Правительствосуну Председателини орунбасары **Дмитрий Чернышенко**, РФ-ни къурулуш эмда ЖКХ министри **Ирек Файзуллин**, экономиканы айнытуу министрине орунбасары **Сергей Галкин**, регионланы башчылары да сёлешгенди.

Къабарты-Малкъарда быйыл жашау журтладан 513 минг квадрат метрин

хайырланыргъа берирге белгиленеди. Январь-ноябрь айлагъа хазыр болган юйле битеу да 429,6 минг квадрат метрни тутадыла. Ол а, былтырны ол кезиюу бла тенглешдиргенде, 105,8 процентди. Кёп фатарлы юйлени ишлеу бла кюрешгенле 32 журтну хайырланыргъа бергенди. 2022 жылда жашау журтладан 530 минг квадрат метрни ишлеп берирге мурат этиледи.

Жангы журтланы тий-

релеринде инфраструктураны къурау андан ары бардырылады. Республиканы бюджетинден Искож микрорайонда инженер ызланы жангыртуугъа 50 миллион сомдан артыкъ бёлюннгенди. 2022 жылда Восточный микрорайонда суу бла жалчытуугъа федерал бюджетден 570 миллион сомдан артыкъ берилликти. Дагыда Акъ-Сууда жангы юйле ишлене турган Эркин ёзенни тийресинде кир суулагъа энчи ызла къураугъа 198 миллион сомдан аслам бёлюрге белгиленеди.

2023 жылда Мишхидж коттеджли посёлкада инженер ызлагъа 128 миллион сомдан артыкъ къоратыллыкъды, Хасанияда жангы юйлени микрорайонуна уа 58 миллион сомдан аслам бёлюнюрюкдю. 2024 жылда «Дубки-07» эм «Сосруко» дачалы биргиуледе суу тартыу ишлеге 95 миллион сом берирге мурат этиледи.

КЪМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

КЫРАП ЖУМУШЛА

Казбек Коков Россей Федерацияны Шимал-Кавказ федерал округда толу эркинликли келечиси бардыргъан приёмгъа къатышханды

КЪМР-ни Башчысы **Казбек Коков** Россей Федерацияны Шимал-Кавказ федерал округда толу эркинликли келечиси **Юрий Чайка** бардыргъан приёмгъа къатышханды. Ол кюн тарыгъыуу бла Зольск районну Сармаково элинде жашагъан биреулен келгенди. Ол Сармаково-Совхозное-Зольское жол осал халда болганын айтханды.

Казбек Коков Юрий Чайкагъа билдиргенича, жолну ол кесегине ремонт этиу 2022 жылны программа сына киргенди: 55 миллион сомгъа келишим да этилгенди. Жангыртуу ишле «Къоркъуусуз эмда тынгылы жолла» миллет проектге кёре бардырыллыкъдыла. Аланы келир жыл мартда башлап, 1 августха дери бошаргъа белгиленеди. Ремонт бла байламлы жумушлагъа асфальт салыу, жаяу жолчукъланы бла автобуслар тохтауучу майданчыкъланы тап халгъа келтириу эмда белгиле орнатыу да киредиле.

Андан сора да, Совхозное бла Сармаково эллени араларында жолну 9 километринден асламына зыгъыр къуюлганды. Ары асфальт салынырыкъды.

Алгын а районда Псынадаха – Залукодес – Дженал — Каменно-мостское регион автомобиль жолну 11,5 километринде ремонт этилгенди. Аны хайырындан Сармаково элден «Кавказ» федерал жолгъа дери бир тюрлю тыйгъыч болмай журюрге онг чыкъганды.

ТЮБЕШИУ

Къолайсызлагъа билеклик этгенлеге ыразылыгъын билдире

КЪМР-ни Башчысы Казбек Коков бу кюнледе «Ахшы ишлени Фонду» деген жандауурлукъ организацияны келечилери бла тюбешгенди. Ол бардыргъан жыйылуугъа республиканы Правительствосуну Председатели Мусукланы Алий да къатышханды.

Сагъынылган Фондну республикада уллу эмда орта бизнес бла кюрешген къауум адам былтыр жаз башында къурагандыла. Кесин да коронавирус ауруу жайылган кезиуде адамлагъа себеплик

этер хыйсап бла.

Казбек Валерьевич бу башламчылыкъгъа бийик багъа бергенди. «Тюзюн айтханда, озгъан эки жыл бизни барыбызгъа да бек къыйын кёрюнгенди.

Ол ауруу жайылган сагъатда сиз къолайсызлагъа, саусуз сабийлеге, багъыу учреждениялагъа да болушлукъ этип тургансыз. Бирлерине аш-азыкъ бла, башхаларына дарманла, саулукъларын къоруулагъан аберила бла да. Мен билип, къолайсызлагъа 60 мингден артыкъ аш-азыкъ хуржун юлешингенди. Аны бла чекленип къалмай, быйыл да бу ишни бардырып тур-

гансыз. Адамлагъа болушуп, жан аурутуп, билеклик этгенигиз ючюн сау болугъуз», - дегенди Коков.

Быллай огурулу ишлени тамамлар хыйсап бла республиканы Башчысыны эмда Правительствосуну Резерв фонду къуралып ишлейди. Ол да аслам жумуш тындырганды. Аны бла жыйылганланы **Мусукланы Алий** къысха шагъырейлендиргенди.

Ахыры 2-чи бетдеди.

ТАРЫХ

Аскер къаладан – Россейни бек ариу шахарына дери

4 бет

УНУТМАУ

Суратларында – миллет эсни кючу

Белгили малкъар художник Тёппеланы Алимни жашы Хызыр турганлы 65 жыл болады.

9 бет

ПРАВИТЕЛЬСТВОДА

Сёз республиканы келир жылгъа бюджетини юсюнден баргъанды

КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** ишчи кенгеш бардыргъанды. Анда сёз республиканы келир жылгъа бюджетини юсюнден баргъанды. Жыйылыугъа КъМР-ни Правительствосуну Председатели **Мусукланы Алий**, КъМР-ни саулукъ сакъ-

ни къарауна берилгенди эмда биринчи окъулуудан ётгенди. Аны ёлчеми 46 миллиард сомда тохташханды. Экинчи окъулуугъа келир жылны бюджетине ахча къошаргъа белгиленди. Мусукланы Алий билдиргенге кёре, ол, школлагъа

бин жангыртыргъа белгиленди.

Казбек Коков льготалары болгъанланы дарманла бла жалчытыу – социал жаны бла бек магъаналы ишледен бири болгъанын эсертгенди. Келир жылны республикалы бюджетинде ол жумушну толтуруугъа 400 миллион сом къоратыргъа белгиленди. КъМР-ни Башчысыны буйругъу бла анга дагъыда 200 миллион сом къошулукъду. Жылны ичинде уа ол ахча дагъыда 73 миллион сомгъа кёбейтилликди.

Бюджетни юсюнден законнга кийирге белгиленген тюзетиуленни арасында диабетни къыйын торлюсюнден ауругъан сабийлени энчи сканерле эмда къанны болумун тинтген сенсорла бла жалчытыу да барды. Алай медицина керекле не федерал, не регион программалагъа кирмегенлери себепли, алагъа ахчаны республикалы бюджетден бёлюрге оноу этилгенди. Анга деп келир жыл 26 миллион сомдан артыкъ къоратыргъа белгиленди.

Казбек Коков «Къабарты-Малкъар Республиканы 2022 жылгъа эмда 2023,2024 жылланы план кезиуне республикалы бюджетини юсюнден» законну проектине этилген тюзетиуленни КъМР-ни Парламентине жибергенди.

лау министри **Рустам Калибатов** эмда КъМР-ни жарыкъландыруу, илму эмда жаш тёлнюно ишлери жаны бла министри **Анзор Езаов** къатышхандыла.

Республиканы бюджетини юсюнден законну проекти КъМР-ни Парламенти-

тынгылы ремонт этиуню шёндю жарашдырыла тургъан федерал программасына бёлюнюрюк ахчаны къошмай, 52 миллиард сомдан артыкъ боллукъду. Программагъа кёре, жуукъдагъы эки жылны ичинде республиканы 50 мекте-

Къолайсызлагъа билеклик этгенлеге ыразылыгъын билдире

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Ол билдиргеннича, бу Фондну ахчасы къыйын жашау болумгъа тюшген эмда къолайсыз граждандлагъа болушлукъгъа къоратылады. Ол санда тыш къыралада бийик технологиялы медицина багъуу алыргъа да. Быйылгъа дери Фондну бохчасында жыл сайын отуз миллион сом болуучу эди, алай 2021 жылда ол, иги да кёбейип, 65,14 миллион сомгъа жетгенди. Ол да толусунлай жандаурлукъ жумушлагъа жиберилгенди.

Республикада ишлеген предпринимательле налоглары бла бюджетлени толтуругъа да себеплик этедиле. Казбек Коков белгиленнича, регионну бохчасына иги да къошулуп баргъаны эсленеди. Ол а андан быллай жандаурлукъ жумушлагъа асламыракъ ахча бёлюрге онг береди. «Кёп болмай мен Къабарты-Малкъарны бюджетине торлениуле кийирген документге къол салып Парламентге жибергенме. Анда ол алты миллиард сомгъа кёбейиригини юсюнден айтылады. Анда къоранчлада уа, граждандланы талай (льготалы) къауумларына болушлукъгъа 200 миллион сом бёлюнюрюк кёргозюледи. Бу кёрюмдю, озгъан жыл бла тенгеширгенде, 142 процентге кёбейгенди. Ал кезиуде бу статья 180 миллион сомдан башланган эсе, келир жыл ол 608 миллион сом боллукъду. Федерал бюджетден жибериллик ахчаны къошса уа – бир миллиард сомдан атланырыкъды. Аны хайырындан биз онкологиядан къыйналгъанланы кюн сайын изленген дарманла бла толусунлай жалчытыргъа боллукъбуз. Дагъыда диабет бла ауругъан сабийлеге абериле сатып алыргъа умутллубуз. Айтханымча, бу жаны бла бек уллу иш тамамланады, сиз да анга иги къошумчулукъ этгенигизни белгилерге тийишлиди», - дегенди Казбек Коков.

Онкологиядан къыйналгъан Дима Иванькогъа болушлукъгъа деп, бу кюнледе НТВ каналда ахча жыйыу баргъанды. Республиканы Башчысы кесини атындан анга 1,6 миллион сом жибергени билдиргенди. «Сабийни анасы айтханнга кёре, телевиденияны хайырындан ахча кереклисича жыйылгъан эди. Аны себепли мен белген ахча Ахшы ишлени Фондуна кёчюрюлгенди. Сабийине реабилитация этилирге керек болса, ол тиширыугъа андан болушлукъ берилгенине сёз да жокъду», - деп чертгенди ол. Казбек Валерьевич жыйылгъан предпри-

нимательле Сирияда жашагъан адамлагъа билеклик этгенлерин, анда минг сабийге аш-азыкъ хуржунла жибергенлерин да белгилегенди.

Ызы бла сагъынылгъан Фондну келечиси **Андзор Ахобеков** да сёлешгенди. Ол организацияны ары дери этилген иши бла шагъырейлендиргенди. «Фонд республиканы Башчысы оюм этип къуралгъанды, жыл бла сегиз ай ишлейди. Анга уллу эмда орта бизнес бла къорешгенле киргендиле. Къысха заманны ичинде ары 47 миллион сом жыйылгъанды. Жандаурлукъ этгенлени тукъум атларын туура этген төре болмаучуду да, айтыргъым алайды: төлеулени ёлчеми 100 минг сомдан башлап, 11 миллион сомгъа жете эди», - дегенди ол.

Ахобеков билдиргеннича, жыйылгъан ахчадан биринчи юлюш (6 миллион сом) СПИД-ге къажу Араны мурдорунда къуралгъан госпитальгъа жиберилгенди. Ол озгъан жыл апрель айны ал кюнлеринде болгъанды. «Кесибизни медицина ишчилерибизге болушлукъ этип башлагъанланы арасында биз биринчиле болгъанбыз. Тийишли учреждениеланы башчылары эмда вице-премьер бла оноулашып, алагъа къоруулачу затла алып бергенбиз. Беш миллион сом багъасына инфекционист-врачы юс кийимлерини 500 комплектин юлешгенбиз. Ызы бла къолайсыз адамлагъа сегиз мингден артыкъ

тынгылы аш-азыкъ хуржунла бергенбиз. Анга да оналты миллион сом къоратылгъанды. Аны юсюне Симеон Столпник атлы килисагъа, Адам Нагоевге да билеклик этилгенди. Бу жашчыкъгъа дарман сатып алыргъа, Казбек Валерьевич бла оноулашып, жыйырма миллион сом бёлюнгенди. Ол иш да этилгенди, сабийни хали тапды, реабилитация бардырылады», - деп белгиленгенди Фондну келечиси.

Ахырында Казбек Коков бизнесменлеге къайтарып ыспас этгенди: «Болушлукъ этип тургъаныгъыз ючюн сау болугъуз! Ышанама, биз мындан арысында да бу жаны бла бирге ишлерибизге, къыйын жашау болумгъа тюшген адамларыбызгъа себеплик этип турлугъубузгъа да. Шёндю ол ауруу жайылып башланган замандача алай осал болум жокъду, алай дагъыда кезиуле жумушла уа дайым чыкъгъанлай турадыла. Ахшы ишлени Фонду бла бирге биз аланы тамамларгъа къолубуздан келлигине ишексизме».

Республиканы Башчысы быллай къыйын кезиуледе болушлукъ излегенлеге онг берген волонтерлагъа да ыразылыгъын билдиргенди. Жыйылыугъа къатышханланы уа, жаш волонтерла къурагъан «Муратлагъа жетдирген назы терекчик» деген акциягъа къатышыргъа чакъыргъанды.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Жыйылыу

Наркотиклени законсуз сатыугъа къажу кюрешни кючлендириуню амаллары сюзюлгендиле

Казбек Коков Наркотиклеге къажу къырал комитетни РФ-ни ич ишлерини министри полицияны генералы **Владимир Колокольцев**ни башчылыгъы бла бардырылгъан жыйылыуна къатышханды.

Кенгеш видеоконференция амал бла бардырылгъанды. Аны кезиуонде наркотиклени законсуз сатыугъа къажу кюрешни кючлендириуню амаллары сюзюлгендиле. Министр айтханнга кёре, январь-октябрь айлада ич ишлени органлары наркотиклени законсуз сатыу бла кюрешген аманлыкъчыла ачылгъандыла.

Жыйылыуда сёз наркотиклени законсуз сатыудан тюшген ахчаны банклары юслери бла цифралы активлеге эмда криптовалютагъа ётдюрюу да арт заманда бек жайылгъаныны юсюнден да баргъанды. Анга къажу кюрешге 259-чу Федерал закон уллу себеплик этгенди. Анга кёре, «цифралы валюта» кеси эм аны жюрютюрге да эркин этилмейди.

Наркоманиядан багъууну къыйма-тын кётюрюрге, медучрежденияланы тынгылы лаборатория оборудование бла жалчытыргъа кереклисини юсюнден да айтылгъанды, химия-токсикология тинтиуле бардырыргъа регионла аралы арала къурау дурус кёрюлгенди.

Ёсюп келген тёлнюно ол осал къылыкъдан сакълаугъа энчи эс бурулгъанды. «Профилактика ючюн жууаплы болгъан субъектлени баш борчлары – хар сабийни саулугъу эмда жашау ючюн къаты кюреш бардырыуду», - дегенди министр.

- Наркотиклени не кёп да сыйырайыкъ, ол аз болгъанын ангыларгъа керекди. Акъылбалыкъ болмагъанланы наркоманиягъа кёз къарамларын торлендирирге, наркотиклеге къажу сезимни сингдирирге тийишлиди, - деп къошханды ол.

Къабарты-Малкъарда акъылбалыкъ болмагъанланы хунерликлерин айнытыу жаны бла 156 ара, 8 жаш тёлю биригиу, 9 волонтер организация ишлеп турадыла. Дагъыда коммерциялы болмагъан «Волонтерлукъну айнытыуну ресурс арасы» эмда аны 12 филиалы да бардыла. Республикада дагъыда наркоманиядан сакълануу, наркотиклени законсуз сатыугъа къажу кюреш бардырыу жаны бла муниципал программала ишлейдиле.

КъМР-ни Наркотиклеге къажу комиссиясыны 1 декабрьде бардырылгъан жыйылыуунда Къабарты-Малкъарны Башчысы КъМР-ни Жарыкъландыруу, илму эмда жаш тёлнюно ишлери жаны бла министерствосуну КъМР-ни Граждан обществову институтлары бла байламлыкъла къурау эмда миллетлени ишлери жаны бла министерствосу бла бирге профилактика ишге волонтер организацияланы не къадар тири къатышдырыргъа буюргъанды.

БУЙРУКЪНУ ТОЛТУРУУ

Тау элlege, биягыча, автобуска жюриоп башлагъандыла

Алгъаракълада билдиргенибизча, КъМР-ни Башчысы Казбек Коковну буйругуу бла бу айны жетисинде Огъары Малкъар бла Хушто-Сырт элlege

Гамайланы Хаким.

Мамайланы Мухарбий.

рейсге 23-ден аслам адам сыйынган «ПАЗ» автобуска чыккъандыла. Ол а адамланы тилеклери бла этилген ишти. Биз, Нальчикни 2-чи номерли автовокзалында болуп, водительлеге бла пассажирлеге тюбеп, болумну юсюнден хапар соргъанбыз.

Мамайланы Мухарбий алгын «Сельхотехникада» шофёр болуп урунганды.

Автобусда ишлеп башлагъанлы уа жыйырма бла бир жыл болады. Биринчи кюнледен бери Огъары Малкъарга жюриюдю. Аны оюмуна кере, тау эм узакъ эллени кыйсы бирине да автобус керекди. Эллилени шахарга анда-мында бир келгенлери себепли, ары-бери да хапчюклери бла жюриюдюле. Аланы аз жерли пассажир транспортха сыйындырырга кыйынды. Ол себепден автобусланы жангыдан рейсге чыккъанлары эллилени бек кыуундыргъанды.

Бююнлюкде Мухарбий бла бир эллилери да ишлейдиле. Аланы танымагъан хазна болмаз. Мисирланы Ахмадия бла Малик тау элге кеп жылланы жюриюген, сынамлары да болгъан водителъледиле. Сёз ючюн, Ахмадияны стажы отуз жылдан атлайды, Малик да 1987 жылдан бери урунады.

Хушто-Сыртха жюриюген автобусну шофёру уа Гамайланы Хакимди. Аны стажы да эки жыйырма жылдан атлагъанды. Автобуска олтургъанлы уа жыйырма эки жыл болады. Ары дери Тёбен Чегемде колхозда техникада ишленди.

- Алгъаракълада улоу жюриюмей квалгъанда, адамла бек жунчугъандыла. ГАЗель юч кере рейс этгенликге, адамла сыйынмагъандыла. Аланы биргелерине жюклери да болады. Аны жетишалмагъаныны хатасындан, дайым адамлагъа да кыйналырга тюшгенди,- дейди Гамай улу.

Кеп жолланы керген, кыйын ишден кычарга юйренмеген, сынамлы жаш, олтурган машинасына бюсюрейди.

Пассажирледен бири, Тёбен Чегемде жашагъан Занкишиланы Танзиля Нальчикде ара солуу паркда кассир болуп ишлейди. Ол элге маршрутка, бирси жерлегеча, терк-терк жюриюсе бек ыразы эди. Автобус жолда алмай кетмегенин, ишге кечге квалдырмай жетдиргенин да айтханды.

Кетенчиланы Исхакъ элли жети жылдан асламны тюрлю-тюрлю жерледе урунганды. Анга токъсан жыл толурга

кеп квалмаса да, Нальчикде дарманла, аш-азык алырга эм башха жумушлагъа да, онгу болуп, кеси келирге сюеди. Автобус болмагъан кезиуде анга да кыйналырга тюшгенин айтады.

- Транспортну табылмай квалгъаны, кысыха заманда анга бир оноу этилмегени бек жарсытханды. Болсада бир мадар табылгъаны игиди. Узакъ элде жашагъанла пассажир транспорт жаны бла жунчумагъа керекдиле, бютюнда абаданла,- дейди Кетенчи улу.

жангы машинага олтургъанды. Кюнне эки рейс этсе да, ол азды. Бир-бирде адамла сыйынмагъанлары ючюн, аланы вокзалда кююп кетерге тюшеди. Ол себепден кепле, алагъа ышанмай, кеслери бир мадар излерге, жууукъ-

Водителъле Аналаны Расул, Алтууланы Хаким да жамауатны атындан бююнлюкде Ташлы-Талагъа бла Бызынгыга автобус жюриюгенин жарсып айтхандыла. Ол борчну ал заманда, «Ралли спорт» фирманы башха тау элlege барган маршруткарлары толтурадыла. Сёз ючюн, Алтууланы Хаким бусагъатда Ташлы-Талагъа жыйырма адам сыйынган «Фольксваген» микроавтобус бла жюриюдю. Биринчи заманда уа автобусну жюриютгенди. Мотору куйгенден сора, жараталмай

ларына, танышларыны машиналарына минип барырга кюрешедиле.

КъМР-ни Транспорт эмда жол мюлк министерствосунда айтханларына кере, кыралдан субсидия болушлукъ этилсе, келир жыл жангы улоула алыр муратлыдыла. Аны чеклеринде тау элlege жангы автобуска берирге онг табыллыкды, ол санда Бызынгыга бла Ташлы-Талагъа.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман.

БИЛИМ БЕРИУ

Ахшы төрелени да унутмай, жангычылыклаган да артха турмай

Тырныаузда 3-чю номерли орта школ ачылгъанлы быйыл 55 жыл толгъанды. Ол магъаданчыланы шахарында бек уллу мектепге саналгъанды. Аны директору Хутуйланы Любовь кеси да ма мында окъугъанды. Ол айтханга кере, 80-чи жыллада беш башланган, тогуз да орта билим берген классла болгъандыла. Аланы хар биринде кырккъдан аслам окъуучу бар эди. 1987 жылда уа парталагъа бир заманда да болмагъанча 1806 адам олтургъанды. Айхай да, устазланы саны да аллай бир уллу эди - эки жүздөн аслам.

Жарым ёмюрден артыкъ заманы ичинде мындан беш мингден аслам сабий окъуп чыккъанды. Аладан 174-сю «Окъууда энчи жетишимлери ючюн» майдаллагъа тийишли болгъандыла. Кеплери даражалы вузланы бошап, тюрлю-тюрлю бёлюмде атларын айтдыргъандыла. Аланы араларында профессорла, илмуланы кандидатлары, тогуз регион министр окъуна бардыла.

Арт жыллада мектепни орта эсеп бла жыйырма адам бошап чыгады. Аланы асламысы бийик билим берген окъуу юйлеге киредиле.

3-чю номерли школ замандан артха квалмазга кюрешеди, окъутууну бла

юйретиуну жангы амалларын сингдиреди. Аладан бирлери - сабийлеге, ол санда саулукарлары жаны бла чекленген онглари болгъанлагъа да, башланган билим бериуну федерал кырал стандартын кийириудю, «Иновациялы школ» окъутуу амалны сынап керюудю. «Россейли школчуланы кымылдаулары» жамауат-кырал сабий-жаш телю организацияны айнытыугъа да мектеп тири кыатышады.

Арт жыллада билим бериуну жангыча кырау жаны бла да уллу иш бардырылгъанды: окъуу кабинетле тийишли оборудование бла жалчытылгъандыла, билим бериуну бла юйретиуну игилендирген шендюю программала сингдириледиле.

Бююнлюкде устазланы 80 проценти бийик квалификациялыдыла. Кеплери «Россей Федерацияны битеулю билим бериуну сыйлы кыуллукъчусу», «РФ-ни жарыкъландырууну отличниги», «КъМР-ни сыйлы устазы» деген махтаулу атлагъа тийишли болгъандыла. «Жылны устазы» деген район эмда битеуроссей конкурслада да жетишимли болгъанла бардыла.

- Тюрлю-тюрлю жыллада Улбашланы Фатимат, Бапыналаны Залина, Ната-

лья Байкулова, Борчаланы Людмила, Курданланы Ирина, Этезланы Фатимат, Хапаланы Залина конкурслада хорлагъандыла эмда алчы жерлеге чыккъандыла. Ёзденланы Зейжан бла Беккиланы Мелег а «Билим бериу» миллет проектге кере бардырылгъан «Бек иги устаз» деген конкурсда хорлап, ача саугъала алгъандыла.

Шендю школда абадан кыаумдан бла жаш телюден бирикген коллектив кыралыпды. 15 устаз бу мектепни бо-

шап чыккъанладыла. Ала, таматаланы ахшы төрелерин андан ары бардыра, жетишимли ишлейдиле.

Быйыл мектепде 576 сабий окъуйду, аладан 64-сю биринчи классха келгенледиле. 200-ден аслам жашчык бла кызычыг а школну сабий садына жюриюдюле. Тырныаузда 3-чю номерли школну тарыхы андан ары барады.

Анатолий ТЕМИРОВ.

СУРАТДА: Тырныаузду 3-чю номерли школуна устазлары.

ТАРЫХ

АСКЕР КЪАЛАДАН – РОССЕЙНИ БЕК АРИУ ШАХАРЫНА ДЕРИ

Къабарты-Малкъар къуралгъанлы - 100 жыл

Тарых къагъытлада белгиленгенге, бусагъатдагы Къабарты-Малкъар къырал университетни медицина факультети тургъан жерде 1822 жылда аскер къала салынганды. Аны жанында уа, суугъа жууукъ, аскер казармала тургъан фонштадт болгъанды. Къуру Нальчик сууну жагъасында угъай, быллай бегитиуле Бахсан, Чегем, Балыкъ суулары жагъаларында да болгъандыла. Ала болгъан ызгъа саулай да Кавказ линия дегендиле. Бизде уа – Къабарты линия.

Айхай да, аланы ишлеуге, солдатладан сора да, бу тийреледе жашагъанлары усталары къатышхандыла. Къабартылылары бла малкъарлылары кеслерини шерият сюдлери болгъанды. Ермолов элдеде аланы барын да жапдырып, бу Нальчик къалада Инсан ишлени юслери бла болжаллы сюд ачханды. Аллай къалала ол артда жашнагъан шахарла болгъан Бештауда, Нарсанада да салгъанды.

Къабарты бийле Россейге эртте къашулгъанлары себепли, ол аскер бегитиуледе аладан адамла да аслам

диле саман юйле. Алагъа, аланы юйюрлерине да жыл бла жарымны ичинде аш-суу, кийим берилип тургъанды. Эр киши сабийле уа жети жылларын, бусагъатда кадетлеча, окъуп, аскер усталыкъгъа юйренгендиле, онсегиз жыллары толгъанда уа, солдатла болгъандыла.

1843 жылда килиса (бусагъатда Пятигорск орамда) ызы бла межгит (Кешоков атлы орамда) ишлеп, ары юйюрюгендиле. Килисаны жанында къабырла болгъадыла. Ол кезиуде Россейден Кавказ линияны таматасына Владимир Сергеевич Голицын салынганды. Ол Нальчикде анда-мында орта кюн бардырылуучу базарлары харыйых кюнден бардырыгъа оноу этгени бла белгиледи. Ол базар болуучу жер бюгюнде Къабарты эм Грибоедов атлы орамланы къошулгъан жерлериде дейдиле, «Победа» кинотеатрны къатында. Аны алай болгъанына ол Грибоедов атлы орамгъа алда Гитче базар орам, алайгъа Гитче базар майдан деп атагъанлары шагъатлыкъ этеди.

Суворов атлы орамда юй.

Малкъарукъланы Дадашны юйю.

болгъандыла. Нальчик сууну жагъасындагы аскер бегитиуню тегерегинде отставкагъа кетген аскерчилеге юйле салыргъа эркинлик 1839 жылда берилгенди. Алай бла ол жыл мында, бусагъатда «Победа» кинотеатр тургъан жерден суу таба, аскер къуллукъдан эркин этилген адамладан бир ненча юйюр – бары да бирге жюзге жетмеген адам, жашап башлагъанды.

Ала бла бирге онбеш жылны, андан да кеп къуллукъ этип, къыркъ беш жыл толуп, солугъа кетген Къабарты егер полкнун аскерчилерине да ишленген-

Андан сора да, Голицын бизде кегет терек бахчачылыкъны мурдорун салгъанды. Ол затдан ангыламы болгъан усталаны келтирип, мында юйретиу курсла да ачханды. Биринчи тереклени да Нальчик паркда ол салдыргъанды. Иели адамланы араларында эришиуле къурагъанды, кимни терек бахчасы иги болгъанын белгилеп, саугъагъа эки жюз бла жарым кюнюш ахча берирге да айтханды, дейдиле эски жазула, алай ол затны жашауда болдуралмагъанды. Ол кезиуде, 1846 жылда, Шамиль иймамны бу жерлеге келип, мында къонакъбайлыкъ тапханы бла байламлы, анга эркинлик бергенсе деп,

Эски Нальчикни орамы.

Моллаланы Исхакъны юйю.

аны къуллугъундан эркин этген эдиле.

1850 жылда Нальчикде юч жюз чакълы адам жашагъанды. Аскерчи юйюрлеге сатыу-алыу бла, бир тюрюл бир керекли усталыкъ бла кюрешгенле да къошула башлагъандыла. Нальчик сууну онг жагъасында Барамта деген жерде да жашау ыз салына тебирегенди. 1845 жылдан башлап, онеки жылны ичинде ол аскер къала Къобан жаяу полкнун штаб фатары болгъанды. Андан арысында, Кавказ уруш баргъанда, былайда аскер гарнизон, аны тегерегинде уа орус административ мекамла болгъандыла. 1862 жылда бу жашау журтха слобода деп аталгъанды. 1884 жылда мында жашагъанлары саны эки минг бла жарымгъа жетгенди. Окъуу юйле ачылгъандыла. Слободагъа таулуладан бай, къолайлы адамла да кече башлагъандыла.

Ол кезиудеде Нальчик курорт жерча белгили болгъанды. Бери саулукъларына бакъдырыгъа узакъ жерледен келип башлагъадыла. «Общества Нальчикского курортного благоустройства» деген биригиу да къуралгъанды. 1915 жылда Нальчик округнун таматасы подполковник Султанбек Клишбиев Терк область управленияда ишлегенлени Нальчикни курортла аралы шахарча айнаытугъа эс бурдурургъа кюрешгенди, алай дуня чайкъалыула аны муратларын жартылай къойгъандыла.

Совет власть тохташып, инсан уруш да бошалып, бир кесек мамыр кезиу келгенде, республиканы къурамын тохташдырыр онгла изленгендиле. 1921 жылда уа слобода Нальчикни Тау Автоном Совет Социалист Республиканы Къабарты округуну ара шахары этгендиле.

Онсегизинчи емюрню экинчи жарымында Нальчикке кечгенлени асламысы тау бийле болгъандыла. Биринчиден, ала сабийлерине билим алдырыргъа суйгендиле. Андан сора да, аланы асламысы Воронцов (бусагъатда Къабарты) орамда харчевняла ачып, таудан кеслерини малларындан келтирип, аны бла да жашау амал этгендиле.

Нальчикке кечген таулулары араларында Малкъарукъланы Исламны (Дадаш) аты кенг белгиледи. Ол чегем-

лиди, эл мюлк иш бла кюрешгенди, кеси билимли жамаут адам болгъанды. Ол Швейцариядан келтирип, бизде швиц ийнеклени жайгъанды. Былымда Къала-Къолда бишлакъ-жау завод ачханды, шаптал терек бахча орнатханды. Аны «Балкштейн» деген ат бла сатылгъан бишлакълары Нижний Новгородда ярмаркада саугъа алгъандыла.

Исламны Нальчикде эки юйю бар эди. Ала бюгюн да сакъланадыла. Шахарда реальный училище ачабыз дегенлеринде, Дадаш анга къайгыргъан, ахча къолай бла болушхан къауумну таматасы болгъанды, кеси да анга деп къыйынын аймагъанды. Ары Огъары Чегемден бир къауум сабийни келтирип, аланы кесини юйюнде тутуп окъутханды. Аны юйю Церковная (бусагъатда Кешоков атлы) эм Елизаветинская (бусагъатда Нахушев атлы) орамланы мюйюшлеринде ишленген эди. Бусагъатда да турады. Анда жангырыу ишле барадыла. Аны Кешоков атлы орамгъа айланган жанында уа Гинжи театр орналыпды.

Орусбийланы Асланбекни жашы Исмайыл а, отставкадагы аскерчи, 1909 жылда Нальчикде Къабарты орамда биринчи типографияны ачханды. Анда жукъа китапчыкъла, открыткала басмалап да башлагъан эди, ауруп, ауушуп къалмаса.

Моллаланы Ибрагимни жашы Исхакъ да ол заманлада Нальчикде бек белгили адам болгъанды. Ол Стамбулда окъуп келгенди. 1905 жылда аны аты Холамны бек къолайлы адамы деп жазылады архив къагъытлада. Ол бусагъатда Нальчик-20 деген жерни иеси эди. Алайгъа Моллаланы хутор дегендиле. Ол алайда эл мюлк техникум да ачхан эди. Ол а Нальчикде Ленинни проспектинден бурулгъанлай, Кешоков атлы орамда бюгюн да суйелген юйде жашагъанды.

Ма быллай, былагъа ушагъан, алгъа къарагъан, халкъларына жараргъа суйген адамла жашагъандыла Нальчик биринчи гитче шахарчыкъ болуп къуралгъанда.

КЕРТИЛАНЫ Сакинат.

УНУТМАУ

ШКОЛГА БИРГЕ БАРГАНБЫЗ

Хызырны атасы Алим кечгюнчюлюкден алгъаракъ келген эди, медицина училищеге киреме, окъургъа деп. Алай къадар башха тюрлю жолла ачханды аны аллында. Алай бла аны тунгуч жашы Хызыр 1956 жылны аягында Кенделенде туугъанды. Аппасыны къолунда ёсгенди. Ол да, хар бир башха жашчыкълача, гитчеликден элчи сабийге жетген жумушлары этгенди.

Школга биз бирге баргъанбыз. Бир классда окъугъанбыз. Ол заманлада Алим Москвада Горький атлы адабият институтда окъуй эди да, къартла, Мухаммат бла Сапыра, Хызырны кеслерине алып, анасы Фатиматха ишлер онг бергендиле.

Хызыр иги окъугъан, кеп билерге суйген сабийледен бири эди. Журтубузга къайтхан жыллада бизни ата-аналарыбыз бир жерден тыймагъандыла, ала биз ата-бабаларыбызны жерлерин бегирек танысакъ суйгендиле. Кюнлюм бетде сырта, анда уа фашист окопланы ызлары тура эди, Тёбе-Артына, Тешик къаяга иш да, Тызылгъа... биз бармагъан жер аз эди. Жашчыкъла уа, бютюнда Атмырзаланы Юсюп, Хусей, Алийланы Илияс, Мухадин, Тёппеланы Хызыр бирге болуучу эдиле. Ала дорбунлада, къаялада суратлагъа дери кеп зат билгендиле. Хызырны аппасы Мухаммат да, ата журтуна тансыкъ болуп тургъан адам, таулуна жашаундан, ариу табийгъатыбыздан татлыкъсындырып хапар айтханды туудугъуна.

институтну орта билим берген художестволу школуна ётеди. Алда ол институт Битеуросей художестволу академия болгъанын эсге алсакъ, айхай да, анда фахмуну ёсдюрюу уллу насып эди кенделенчи жашха.

Ол школда жаш суратчылагъа берилген эркинлик биринчи заманда аны сейир этдирген эди. Аны окъутхан педагогла жаш адамлары не оюмлары болгъанын билерге, алагъа болушурга итингендиле. Эки жылдан институтну студенти болгъанды Хызыр. СССР-ни халкъ художниги, монументалист Анатолий Александрович Мельников кесини мастерскоюна чакъыр-

глыкъ излеген жокъ эди аланы араларында. Ала жаланда адамла аланы ишлерин кёрселе. алагъа къуансала суйгендиле. Алай а дуния тюрленгенди...

Хызыр ол заманда «Сыйрат кёпюр» деген суратын жазгъанды. Ол сурат бюгон да дуниялыкъны юсюнден сагъыш этдиреди.

ТЮРКДЕ

1998 жылда Анкарада Къулийланы Къайсыннга атап, соллу парк ачханларында, анда кёрмючге Хызырны суратлары да тюшгендиле. Ол ары шуху, къаршы жуугъу Къулийланы Азамат бла баргъан-

тырбийланы келинлери, энчи юйор болуп, Акъ-Сууда жашайдыла. Лариса докторду, алай художестволу санат бла байлагъанды жашаун. Ол Нальчикде Хызыр бла бирге ачхан галлерейсын тутады, аны юсю бла художниклеге болушханлай турады.

Быйыл Альбина бла Измайыл, Акъ-Сууну школчулары бла тюбешип, алагъа аталарыны, аппаларыны юслеринден хапар айтханлары КъМР-ни халкъ жазыучусу Тёппеланы Алимни бла аны художник жашы Хызырны – халкъыбызны ол эки уллу адамын таныгъанлары къуандыргъанды. Ала да, махтаулу ата-баба-

СУРАТЛАРЫНДА – МИЛЛЕТ ЭСНИ КЮЧЮ

Белгили малкъар художник Тёппеланы Алимни жашы Хызыр туугъанлы 65 жыл болады. Жарсыугъа, ол бу кюнлеге жетгенди, дуниясын 2016 жылда майда алышханды. Кетгени не ачы болса да, аны юсюнден эсгериулерим жарыкъдыла, ариудула. Баям, сабийликден башланадыла да, андан.

Солдан оннга: Тёппеланы Хызыр, Къонакъланы Хасан, Текеланы Эркин.

Китап кеп юйде ёсгенди Хызыр. Бирде классха ариу уллу китапны келтирип, аны төгерегине жыйылып, ол ариу суратлагъа къарагъаныбыз эсимдеди. Биз экинчи классны бошагъанда, Хызыр Нальчикге ата-анасы бла жашарга кетген эди.

Бир кере тюкенде тюбеп къалама анга. Жарыкъ болады. Он-онбир жыл бола болур эди бизге. Ол манга драже кампетле алып берген эди. Сабийлигинде окъуна анда аллай таулулукъ бар эди.

БИРИНЧИ АТЛАМЛА

Нальчикге кечгенде, Тёппеланы «Восток» кинотеатрны къатында тургъандыла биринчи заманда. Хызыр тогъузунчу номерли школга жүрюгенди. Андрей Лукич Ткаченко ол школда сурат этиу дерслени бардыргъанды. Хызырны Пионерле юйюнде студиясына да фахмусун кёрюп чакъыргъанды.

Ол жылла жашны жашаунда бек магъаналы болгъандыла. Биз, аны жууукъ, узакъ тенглери окъуна, билгенбиз Андрей Лукични юсюнден. Ма алай суйгенди Хызыр сурат этиуде биринчи устазын. Этген суратларын аппасына келтирип, ол алагъа бичген багъагъа тынгылагъанды.

Махачкъалада художестволу училищеге да устазыны таукеллиги бла кирген эди Тёппе улу. Анда алда Акъкъызланы Якуб бла Сияра да окъугъандыла. Дагъыстан сейирлик художниклери бла белгилиди. Кавказда ол сурат этиу искусствону белгили арасыды. Анда алгъан билими бла да кюреширге боллукъ эди Хызыр, алай бир бирден дерс алыу художниклени сейирлерин ёсдюреден ёсдюре барады да, тынчылыкъ жокъду ол затха тюзелгеннге.

ЛЕНИНГРАД – МАДАНИЯТНЫ БЛА САНАТНЫ ТЁРЕЛИ АРАСЫ

Училищени бошай тургъанлай, Ленинград шахарны ариулугъуна, музейлени байлыкларына сейирсинип, анда да билимин ёсдюрюрге сюеди. Алай бла 1976 жылда Репин атлы живопись, архитектура эм скульптура

гъан эди аны. Гуданаланы Борис да окъугъанды аны къолунда. Эсигизде эсе, Анатолий Александрович Пёрт I бек алаамат суратын ишлеп айтылгъанды. Шекспирни уа алаамат статуясын этгенди.

Аллай эрттегили төрелери болгъан институтда окъугъаны Хызырны кеп затха юйретгенди. Художестволу санатны бек баш шарты сезим теренликге да.

Студент заманында жаш практика кезиулерин Кенделенни музейинде ётдюргенди. Билмеген, тиймеген ол мекамны мюйюшю да къалгъан болмаз. Ишине ыразы болуп, ызы бла аны Акъ-башха да чакъыргъандыла.

1984 жылда Хызыр Репин атлы живопись, архитектура эм скульптура институтну бошап къайтханды. Диплом иши уа – «Кюз арты сюита» – Нальчикде маданият юйню витражны эскизи болгъанды.

«СЫЙРАТ КЁПЮР»

Ол жыллада жаш художник Къабарты-Малкъарны маданият эм санат училищесинде ишлегенди. Андрей Лукични юлгюсю төлюден-төлүге ёте келгенин Хызырны юсюнде кёрюрге боллукъ эди. Ол алай суйгенди студентлерин, тюз да кеси сабийлеринча. Аланы юслеринден хапар айтып башласа, суу тохтап тынгылар эди. Дерследен сора да, ала аны мастерскоюна жыйылырга суйгендиле, Хызыр энчи амал бла хазырлаучу татылу чайдан да уртлай, сурат этиуню жашырынлыкларына тюзелгендиле, жашаудан хапар айтхандыла.

Студентлерин ол республиканы кеп жерлерине элтгенди. Чегем ауузунда Фардыкга, Малкъар ауузунда Кюннюмге, Кенделенде Тызылгъа... Бирде ол: «Мен аланы нелерин да билеме – юйор жашауларын, сагъышларын, умутларын... Ма аны ючюн сюеме», – деген эди.

Ол сохталадан бири, бусагъатда «Кабардино-Балкарская правда» газетде ишлеген Мокъаланы Марина эсгериулеринде устазыны юсюнден былай жаза эди: «Бир кере ол: «Сиз мени сохталарымсыз. Ол а жаланда бир кере болуучу, бек жарыкъ биринчи суймекликча бир затды», – деген эди. Ол ачыкълыкъ бизге бомба атылгъанча, алай кёрюнген эди ол кюн. Ол сёзлени эшитгенде, бизни хар бирибиз да бир ненча жашаугъа тамата болгъан эдик, къанатла битип...»

Жаш художникле ол заманлада ишлерин кёрюютюрге энчи залла излемегендиле – училищеге кирген жерде, аны аллында, проспекте иш да орамда тизгендиле суратларын. Ахча ишлеген. мон-

ды. Андан сора аланы экисин да анда бир кесекке ишлерге чакъыргъандыла.

Ала анда кеслерини школларын ачхандыла. Хызыр юйретген сабийле аны Тюрк дуниясы бла, аны маданияты, санаты, ниети, къылыкъ хунери бла шагъырей этгендиле, ол а – аланы дунияны художестволу санаты бла, аны кенглиги, теренлиги бла.

Хызырны ол жыллада этген суратлары Азияны шартларындан толудула. Сёз ючюн, «Чурукъ сыйпаучу», «Шаркъ базары», «Юйню ауурлугъун элтген къарт», «Элли ловелас», «Сатыучу», «Турция Европа Союзну босагъасында», «Анкара къалада» (къауум сурат) деген эм башха суратларына къарасанг, эрттегили шаркъ жомакъладан келген жигитлени кёресе, алай ала жомакъдан угъай, керти жашаудан тюшгендиле малкъар суратчыны ишине. Натюрмортлары да алай.

Хызыр анда онбеш жыл жашагъанды. Къызы Альбина, ызы бла жашы Измайыл да, школну бошагъанлай, ары кетип, аталары бла бирге туруп, анда бийик билим алгъандыла. Жылгъа бир-эки кере келе-кете тургъанды Хызыр бери. Анга не бек иги болсала да, анда къалырга уа суймегенди. Анда жүрюген бир-бир адетлени уа тюзге санагъанды.

Анга бир юлгю келтирейим. Атасы Алим ауушханда, ол кесин асыры сабыр жүрютгенча кёрюнгенди манга. Жукъ айтмасам да, Хызыр, терен сезимли адам эди да, аны ангылап: «Ёлюм, жаратылыу да Аллахны ишлеридиле. Анга дау айтханча кёрюнеди да, Тюркде адам ауушса, бушуун кёрюютген төре жокъду керти муслиманнга. Аллаи кюнде Къуран турады ачыкъ жерде. Хар келген аны бир бетин окъуйду. Алай бла, ёлгени сууабына Къуран юч-тёрт кере окъулады. Мен аны тюзге санайма», – деген эди.

Киши жеринде атынгы иги бла айтдыргъан не заманда да, кимге да къыйынды. Махтауну излемегенди Хызыр, алай ол суратлары бек излемли болгъан художникке саналгъаны уа къуандыргъанды аны эшитгенлени барыбызны да.

ЮЙОР БАЙЛАМЛЫКЪ

Сабийлери окъуп бошагъандан сора, Хызыр ата журтха къайтырга умут эте эди. Бу жол жашы Измайыл да ол къайгыла бла учхан эди атасына. Алай ала суйгенча болмады. Май айны жарыкъ кюннюнде телефон бла къуанчылы хапар айта тургъан атасы, жашы да къарап тургъанлай, къабыргъагъа таяна келип, дуниясын алышхан эди.

Тыш къыралдан аны бери келтиргенни къыйынлыкъ къалай уллу болгъанын ол кюнледе кёргенме. Сау болсуна, анда шухлары, танышлары да болушуп, ол бюгон ата журтунда, атасыны бла анасыны къатларында жатады. Юй бийчеси Лариса, жашы Измайыл, къызы Альбина да, Ба-

ларыбызча, къанларында миллет эсни сакълайдыла.

Тёппеланы Хызыр, мени сабийликде шухум, къарындашым, элин, халкъын суйгенди, аны бла ёхтемленгенди. Къайда жашап, кимни суратын ишлесе да, не кийим кийдирсе да, аны суртларындан таныулу таулу адамла къарагъандыла.

Ол жаланда художник угъай, философ эди, акъыллы адам, санап, кишини къыйнама да, дуния терсликлени кёрюп, алагъа жарсыгъан. Баям, андан мудах эдиле аны кёлери. Жарысала уа, кюнча жылыулу, андан да жарыкъ бола эдиле, ала бла бирге сау дуния кюлгенча.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Бурунгу элперибиз

Алгъаракъда Булунгудан Къулийланы Ибрагим шуёхум селешеди. «Мен санга бир сейирлик жер кёргозтейим. Сен айлана, жюрюю тураса. Кёп ариу жерле кёре да тургъан болурса, алай бу уа аладан да алапатды», – дейди.

Ибрагим алай айта эсе, кертиси бла да сейирлик жер болур деп, экинчи күн, эрттен бла эртте жолгъа чыгъама. Женгил машинама бла барама. Бу жанларына келе-келе тургъанма. Лячинкъаядан ётгенден сора, жолдан эсе, жан-жаныма кёп къарайма. Сыртлагъа, таулагъа, суулагъа кёз жетдире: «Былары жаратхан Аллахха шукур болсун. Жомакълы, жаннетли жер», – дейме.

ры, Мызылары эм дагъыда бир къауум тукъум жашагъандыла. Ачы элге жол Думаланы юсю бла барады. Думала эл Къардан сууну жагъасындан, бир юйню башы экинчисини арбазы болуп, сырт башына жетеди. Баргъан жолубузну эки жанында кёребиз оюлгъан таш хуналаны бла юй мурдорланы.

Кюна чууакъды. Кёз къама-тады. Жолубуз тикден-тик, ёр сюрем барады. Улоубуз аллай жоллагъа жарагъан

Ачы элни кёрюмдюсю.

Кюн тууушда орналгъан Ачы

Османланы Хыйса.

Къулийланы Ибрагим.

Чегем чучурлагъа жетгенде уа, ётпюп кеталмадым. Тохтадым. Анга ариу жер деп айтхан да азыракъ болур, ол таууш-лукъ жыркъа окъуна ушайды. Анга къарап да бираз турдум.

Алайдан да ётпюп, Чегем сууну жаны бла бара, Эл-Тюбю элге жетдим. Къайсынны туугъан эли. Къалчагъай къаяны аллында Ибрагимге жолугъама. Экибиз да Къардан сууну боюну бла Думала таба ётебиз. Бираз баргъанлай, Къара къая Къардан сууна жетген жерде, Чукуй ташдан арлакъ ётгенлей, юч жол айырылгъан ёзенчикде тохтайбыз. Аны күн чыгъыш жаны бла бийик сырт барып, къаягъа тиреледи. Ачы деген эл алайда орналыпды.

Мында Жаникалары, Гемула-

шинады. Тохтаусуз ёрлейди. Бираздан Думаланы башына жетебиз. Кенг, ариу ёзен. Аны күнчыгъыш жанында кёребиз дагъыда бир эски элибизни. Аны сары ташлары күнде жылтырагъан окъуна этедиле.

Ибрагим айтады: «Ачы деген бурунгу элибиз буду. Думала бек эрттегиледи, алай ма бу андан да алгъа жаратылгъанды. Биз ары ётейик», – дейди да, ары тебирейбиз.

Ишленген жол жокъду. Къыртыш юсю бла барабыз. Ёрден ёр бара, оюлгъан хуналагъа тирелип тохтайбыз. Бек бийикге чыкъгъанбыз. Энишге къарасанг, башынг окъуна айланады.

Элни шимал жаны бийик тик къаядан башланады. Аны юсюнде хуна ишленипди. Рас-

створу, бетону жокъ. Ариу тап жонулгъан къая ташла улхузу бла къаланыпдыла. Андан эки-юч метр берлакъда уа, юйлени къабыргъалары башланадыла. Ол орта уа жолду. Аны бла адамладан сора ат неда эшек жюгю бла барлыкъдыла. Ол элни бир жаны бла баргъан жолду.

Юйлени къаланганларына къарасанг, къабыргъаларыны бир-бир жерлеринде къалыныкълары метрден да артыкъдыла. Эки жанлары жонулгъан ташла бла къаланып, ортасына уа ууакъ ташла, зыгъыр къюулуп.

Юйлени кёбюсю оюлгъан-дыла. Къаралмай тургъан журт терк окъуна тозурайды. Бютюнда тау элде. Ачы элни топурагъы уа зыгъырлыды.

Башында къар кёп турса, ол, эрип, ичине ётеди. Ол заманда башы оюлады. Анга кёре уа къалгъаны да аз-аздан тозурай барады. Аны ючюн, къар жаугъанлай, топуракъбаш юйлени башын къардан тазалап болгъандыла.

Кёп юйлеге къарадыкъ. Жаланда биринде юй башы сакъланыпды. Аны да жартысы оюлуп. Базыкъ чигинжилери, аркъаулары, хырыкълары да бар. Хырыкъланы юслеринде чырпыла, аланы юслеринде уа зынтхы салам. Топурагъ а аны юсюне къюулупду. Башында айтханыбызча, бу тийрени топурагъы зыгъырлыды. Аны ючюн а къалын къюулупду.

Быллай топурагъы болгъан жерледе бахчаланы да терк сугъарадыла. Кесине да чапдырып сугъаргъан дейдиле. Аллай жерде сууну кёп ийсе, ол алайны талап къояды. Аны ючюн бахчагъа кёп суу иймендиле.

Бир юйде уа эшик, терезе жанла да сакъланыпдыла. Башындан суу таммай тургъаныны хайырындан. Орта чигинжиси да барды. Ол къапкъарады. Жылтырагъан окъуна этеди. Жанындан къарасанг, аллай бояу бла сюртюлгенге окъуна ушайды. Ким биледи, ненча жыл болады анга? Бир чириген неда къурт ашагъан жери окъуна жокъду.

Юйлени кёбюсю сакъланырыкъ да болур эдиле. Алай ол тийреледе айланган туристле, башха бирлери, юйлени башларын оюп, агъачын алып, эшиклени, терезелени да от этип тургъандыла. Ол да юйлени оюлгъанларын, тозурагъанларын терклендиргенди.

Ачы – тау башында орналгъан элди дерге болукъду. Ол суудан узакъдады, бийикдеди. Эл суусуз къалай жашагъанды дерге да болукъду? Алгын

анда гара суу чыкъгъанды. Анга ачы суу дегендиле. Баям, элни атына да андан аталгъан болур алай.

Къалай болсада, ол суу элге жетип тургъанды. Алгъаракълада, геологла ол тийреде ишлеген кезиуде, сууну чыкъгъан жерин атдырып, кёп чыгъарча акъыл этген эдиле. Атылханларындан сора, суу жер тюбюне кетип къалгъанды.

Таула бийиклеринде чыкъгъан кезлеулени къозгъаргъа жарамайды. Суу, ачыуланып, букъгъан этеди деген таурухла да жюрюйдюле.

Юй ишлегенде, ташдан сора, агъач да керекди. Башын жапханда, къабыргъаларын къатдыргъанда – чигинжиле, аркъаула, хырыкълары, бастырыкълары, таханла, чырпыла окъуна. Аны Булунгуну баш жанындан ёгюзле бла тартдырып келтиргендиле. Ачы элни тийресинде уа агъач жокъду. Ачыгъа дери иги кесек жолду. Ахырында уа уллу сыртны башына чыгъаргъа керек болду.

Ма, алай ишленгенди бек эрттегиле элперибизден бири. Жюз жылла бла жашау къайнап тургъан таулу эл. Бютюнюнде уа турады оюлуп. Кюйсюзлюкню, азаплыкъны шагъатыча. Чыгъана басып бахчаларын. Аты Ачыча, къадары да ачы болгъан бурунгу элибиз. Жокъду ныгъышлада акъсакълалла. Чыкъмайдыла арбазлада сабий кюлген тауушла. Жаланда сиркиу желчик айланады сызгъырып, ташдан ташха секире, орамлада чыбыкъ атлары бла жортуучу сабийлени излей.

Оюлгъан юйню къабыргъасыны сары ташларына таянып, мен бираз турдум алайда. Озгъан ёмюрлени шагъатларын, оюлгъан таш хуналаны, къабыргъаланы къолларым бла сылай. Нёгерим арлакъда, мен берлакъда. Сора күн таула артына ауаргъа жолубузгъа тебиредик. Таудан келген ингир желчик эски элибизни орамларында сызгъыра къалды. Ол тийрелени жангыз иесича.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

АКЦИЯ

«Элбрус» миллет парк жыл сайын «Марш парков» халкыла аралы акциягъа къатышады. Аны магъанасы власть органланы, журналистлени, бизнесни эм саулай жамауатны, Россейни энчи сакъланган жерлерине эслерин бурдурургдады, анга аяулу кезден

Ахшылананы санында

къараргъа юйретиргеде.

Аны чеклеринде быйыл Кийик табиьгъатны сакълау жаны бла ара «Энчи сакъланган табиьгъатны дунясы» деген темагъа сабий суратланы төрели конкурсун бардыргъанды. Эм игилеге уа гитчеле сайлагъан темаларына келишген, табиьгъатны толуракъ ачыклагъан суратла саналгъандыла.

Конкурсха элли жети организациядан: заповедникледен, миллет, табиьгъат парккладан, энчи сакъланган жерледен художестволу, билим бериу школладан эм экология араладан жети жюзден аслам сурат жиберилгенди.

Чыгъарылган эсеплеге кёре Тырныаузда Совет Союзну Жигити В.Г. Кузнецов атлы 6-чы номерли орта школну окъуучусу Мурзаланы Камиланы «Терс-Къолну суу» деген сураты да эм иги ишлени

бирине саналгъанды. Ол даражалы конкурсда ючюнчю жерге тийишли болгъанды. Камила ишинде Элбрусну, ол санда Миллет паркны да, тамашалыгъын энчи ачыклай билгенди.

Биз жерлешибизни жюрекден алгышлайбыз, жангы жетишимлери бла къууандыра турурун тежейбиз.

«Марш парков-2021» акцияда хорлагъанлагъа дипломла, ыспас къагъытла эм эсде къалырча саугъала бериледеди. Айырмалы суратла жаны бла уа Кийик табиьгъатны сакълау араны сайтынды салынадыла. Аланы эм башха сейир ишлени да араны басмаларында, сабий экология журналларында, музейлеринде эм кёрмючлеринде да кёрюрге болукъду.

АХМАТЛАНЫ Руслан.

ПРАВО

Ичи аракъдан толу эди

Кёп болмай Къырал автоинспекторланы энчи батальону «Кавказ» федерал жолну 406-чы километринде ишеклик туудургъан автоцистернаны тохтатхандыла.

Полициячыла аны ичине къарагъанларында мазутдан толу болгъанын кёргенди. Болсада иги тинтгенлеринде ичинде суу тюрсюнюле заты бла башха адыр эсленгенди. Алай бла водитель экинчи жюгюне документлени кёргозталмагъанды. Жюгюн Шимал Кавказны субъектлерини арасында ташыгъанын да билдиргенди.

Экспертиза кёргозтгенича, ол ректификацияны ётген спирт болуп чыккъанды. Аны ауурлугъу 35 тонна тартханды эм багъасы да 1,9 миллион сомгъа жетгени билингенди.

Следствияны кезиуонде МВД-ни Зольск районда бёлюмюню келечилери законсуз спирт ташыгъаны да билгенди. Ол Бахсанда жашагъан 27-жыллыкъ жаш болуп чыккъанды.

Ачыкъланган шартла бла байламлы анга РФ-ни Уголовный кодексини 171.3-чю статьясыны, 2-чи кесегини «б» пунктуна кёре иш ачылгъанды.

Бизни корр.

Федерал излеуде болгъан табылгъанды

Кёп болмай, Россейни МВД-ни эм УФСБ-ны келечилерине Росгвардияны Къабарты-Малкъарда Управлениясыны СОБР къаууму болушуп, Ингушетияда жыйырма жыл федерал излеуде болгъан эркегыруу тутулгъанды.

Оператив-излеу жумушланы кезиуонде ич ишлени келечилерине мурдарлыкъ этгенине ишеклик туудургъан къайда жашагъаны белгили болгъанды. Ол сотрудниклени къолларына тюшгенден сора, следствие бардырылырча Къабарты-Малкъарны Следствие управлениясына берилгенди.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман.

Наркотикле бла тутулгъанды

МВД-ни Къабарты-Малкъар Республикада наркотиклени жюрютюуге контроль этиу Управлениясыны келечилери, «Гром» деген энчи къауумну болушлугъу бла, оператив-розыск ишни чеклеринде, Нальчикде, Суворов атлы орамда 28-жыллыкъ жашны тутхандыла. Аны хуржунларын къармагъанда онбир чулгъам тапхандыла. Бирини ичинде – мор бетли, къалгъан онунда уа – акъсылдым затлары бар эдиле. Ол адам айтханнга кёре, ала наркотикледиле. Бары да минген артыкъ кере хайырланырча аллай бир. Ол аланы Нальчикни тийресинде жер-жерледе букъдуруп, алай сатаргъа умут этгенди.

Ызы бла бу инсан жашагъан жерни тинтип, оперативникле энтта да аллай затла тапхандыла. Дагъыда электрон базман эмда орунла. Экспертиза ол орунлада «метадон» (89,89 грамм) эм «героин» (105,74 грамм) наркотикле болгъанларын кёргозтгенди.

Алай иш аны бла чекленип къалмагъанды. Бу жаш шахарда наркотиклени энтта да тогъуз жерде букъдургъанын да айтханды. Аладан да оперативникле «метадон» чулгъамла чыгъаргъандыла.

Бу инсаннга Россейни уголовный кодексини 228.1 эмда 30 статьяларыны 4-чю (г) эм ючюнчю кесеклерине тийишлиликде уголовный иш ачхандыла. Шёндю ол адам тутулупду, деп билдиргенди. МВД-ни республикада пресс-службасындан.

ОМАРЛАНЫ Мурат хазырлагъанды.

БАЙЛАМЛЫКЪЛА

Усталыкъны энчиликлерине эс бургъандыла

Нальчикде Сабийлени эм жаш тёлую чыгъармачылыкъ арасыны «Медицина-биология биригиу» деген бёлюмюне жюрюгенлеге (Цораланы Ф.С.) Къабарты-Малкъар къырал университетни Медицина факультетинде дерс бардырылгъанды, университетни преподавателери алагъа мастер-класс кёргозтгенди.

Факультетни деканыны усталыкъ сайлау эм юйретиу иш жаны бла орунбасары, госпиталь терапия кафедраны профессору Зарета Камбачокова ала талай жылны окъуучуланы вузгъа дери хазырлау бла кюрешгенлерин белгилегенди. Аны ючюн вузда битеу керекли мадарла этилгенди: юйретиу аудиторияла, илму лабораторияла, кабинетле, библиотека фонд бардыла. Профессор-преподаватель къауум тыш къыраллада алимле бла байламлыкъла жюрютедиле. Факультетни бошагъанла уруну рынокда жерлерин табадыла, кёпле башха регионлада урунадыла, дегенди ол.

Битеулю эм патология ана-

томия кафедраны ассистенти Мусукаланы Анжелика «Адамны патология анатомиясы» деген темагъа мастер-класс бардыргъанды. Ол билдиргенича, факультетде шёндююлю излемлеге келишген компьютер кабинетле ачылгъандыла, симуляция ара да барды, анда юйретиу адамны тюз да ич органларыча модельледе къралады. Медицина илмуланы кандидаты Альбина Пшукова уа «Анатомия музей» деген темагъа

мастер-класс кёргозтгенди, ол окъуучулагъа дайым сейир болуучуду. Ол жыйылгъанлагъа врачны усталыгъы уллу жуапплыкъны излегенин, адамны жашауу бла саулугъу докторну къолунда болгъанын эсгертгенди.

Бу иш «На острие науки» деген акцияны чегинде Россейде Илмуну бла технологияланы жылына аталып тамамлангъанды.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

ТУРНИР

Бызынгылыла барысын да озгъангыла

Озгъан соллу кюнледе Къашхатауда, Черек районну Физкультура, спорт эм жамауат организацияланы ишлери жаны бла комитети къурап, сабийлени араларында турнир бардырылгъанды. Аны ётдюрюню баш мураты уа ёсюп келген тёлуге аманлыкъчылыкъдан кенге туруну магъанасын ангылатыу эди.

Бу эришулеге Бызынгы элли келечилери да тири къатышхандыла. Школчула бу сермешледе алчы жерлени ычындырмагъандыла. Кеси ауурлукъларында бла жыл сан категорияларында Ахкёбекланы Илияс, Алийхан, Керим, Холаланы Аслан, Чочайланы Ислам бла Заур «алтынла» къоллу болгъандыла. Рахайланы Муслим бла Омарланы Дамир а, финал сермешледе хорлатып, кюмюш майдалла бла кыйтхандыла.

Саугъаланы жаш спортчулагъа Черек районну администрациясыны таматасы Къулбайланы Алан бергенди.

Физкультура, спорт эм жамауат организацияланы ишлери жаны бла комитетни башчысы Гажонланы Юрий жашчыкъланы низамлыла болургъа, законлагъа

бузукълукъ этмей, саулукълу жашау бардырыгъа чакъыргъанды.

КЪАСЫМЛАНЫ Аминат.

Мектеп

Шөндюгю амаллагъа тюшюндюре

Жаболаны Аминат Магомедовна Тёбен Чегемни орта школунда «Билим бериу» миллет проектни «Шөндюгюлю школ» федерал проектни чеклеринде кьуралгъан «Точка роста» цифралы эм

гуманитар арада технологиядан дерсле береди. Алагъа сабийле скойюп жюриюдюле, жангы амаллагъа тюшюнедиле.

СУРАТДА: Жаболаны Аминат окьуучулары бла.

КОНКУРС

Эм иги жырны сайларгъа алланып

КъМР-ни Культура министерствосу республиканы Къыраллыгъыны кюнне регионну юсюнден эм иги жыргъа конкурс бардырады. Анга профессионал музыкантла, назмучула эм башхала да къатышыргъа боллукъдула.

Жыр орус, къабарты эм малкъар тилде жазылса да жарайды. Алай ол право, магъана эм адежлик жаны бла мардалагъа келиширге керекди. Аны сөзлери эм макъамы да тюрлю-тюрлю жанрлагъа келиширчадыла. Ол санда бир адам ненча сойсе да жыр жибераллыкъды.

Эм иги ишле жюри бла айырылып регионну порталында салынырыкъдыла. Радиода, асламлы басма органлада эм

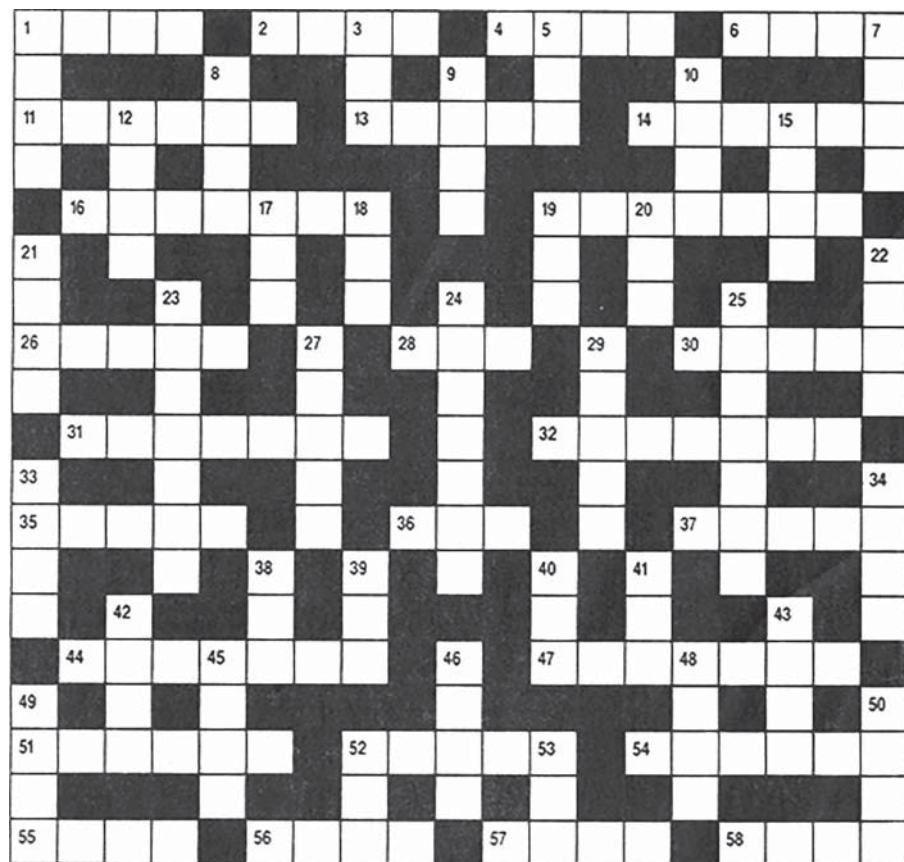
датагъа жораланган башха акциялада да хайырланыллыкъдыла.

Конкурс биринчи мартха дер барлыкъды эм эки кесекден кьураллыкъды. Хорлагъан ахча саугъагъа тийишли боллукъду.

Къабарты-Малкъарны Къыраллыгъыны кюнне жораланган байрамланы асламысы келир жылда сетябрьде ётерикдиле. Ол санда Мосвада республиканы маданиятыны кюнне боллукъду. Аны чеклеринде концерт кёргозтюллюкдю, битеуроссей илму конференция, туризм фестиваль, жаш тёлю этнография форум да бардырыллыкъдыла.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

СЁЗБЕР

ЭНИНЕ: 1. Малкъарны сыйлы жырчысыны аты. 2. Ол эшген аулагъа кьурт-кьумурсха тюшеди. 4. Къылыкны аллайы аманды. 6. Бала сакълагъан тауукъ. 11. Къарачай поэт Суюнчланы 13. Жауда бишген тылы кесек. 14. Ол замандан бу заманнга деген кесек. 16. Алгын келинле аны кысыучу эдиле. 19. Тамырсыз адам. 26. Агъач ичи. 28. Къумач жипчик. 30. Къарачайны атасы. 31. Алай этсем, былай болур деп кьоркьуу. 32. Таулу эл. 35. Къууанчда тилек. 36. Бирге жырлагъан къауум. 37. Тёзюм. 44. Эркинлик. 47. Тиширыгъа этилген ариу чам. 51. Аууз толу суу. 52. Жилек. 54. Юйню башын жабыучу металл. 55. Ишин билген. 56. Агъач, тау ортада ачыкъ жер. 57. Мирзеу. 58. Аш биширген адыр.

ЁРЕСИНЕ: 1. Айны анга ушатыучудула. 3. Татлы аш. 5. Ахча. 7. Самоварла шахары. 8. Къыш

улоу. 9. Билим алыу. 10. Аскер жыйын. 12. Адам кеси этген суу ыз. 15. Аны бичакъ да, соймеклик да саладыла. 17. Жолда тапсала, насып келтиреди деп, аны эшик башына урадыла. 18. Сөз бериу. 19. Жаз ай. 20. Сыйлы жарыкъ. 21. Арба, машина, поезд.... 22. Намазгъа чакъыруу. 23. Харекет, ахча жыйыу. 24. Кемени тюрлюсю. 25. Бир бирни ангылап жашау. 27. Кавказ миллетни адамы. 29. Зат. 33. Тау суу. 34. Онг, мадар. 38. Таулу ансыз болмайды. 39. Эрттенликде ханслагъа тюшеди. 40. Орам. 41. Къыш аякъ кийим. 42. Урушда пулемёт турган жер. 43. Атха минмей, аны алай тутуп жюриюдюле эл ичинде намыслы адамла. 45. Къарачайны кьурагъан тукъумладан бири. 46. От жилтин. 48. Къаяны къабыргъасында тапкырчыкъ. 49. Ол адамны бек жунчутады. 50. Эр киши сабий. 52. Дунияда бек узун суу. 53. Къышны саугъасы.

ГАЗЕТНИ 148-чи НОМЕРИНДЕ
БАСМАЛАНГАН СЁЗБЕРНИ ЖУАПЛАРЫ:

Энине: 1. Бала. 4. Боза. 7. Онеки. 9. Флот. 11. Тала. 13. Чат. 14. Жел. 15. Къаз. 16. Къадама. 17. Нартюх. 18. Тап. 20. Болжал. 23. Атаман. 26. Тай. 27. Алдауукъ. 28. Ана. 29. Базман. 30. Жутлукъ. 31. Окъа. 32. Гылыу. 34. Чарлакъ. 38. Бал. 40. Тал. 41. Уку. 42. Илму. 44. Акъыл. 45. Наныкъ. 46. Алам. 47. Уууч.

Ёресине: 1. Бурчакъ. 2. Лифт. 3. Керек. 5. Оракъ. 6. Абезех. 7. От. 8. Ит. 10. Орам. 12. Арба. 19. Аргъамакъ. 21. Ораза. 22. Алаша. 24. Токълу. 25. Айныу. 32. Габара. 33. Ышым. 35. Ашыкъ. 36. Къууанч. 37. Казна. 39. Лира. 41. Улоу.

Учредительле: Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти бла Правительствосу

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редакторну орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат
(баш редакторну орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:

Редакторну приёмный - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 42-66-85.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин кьоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.

Регистрация номер — ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893

Газетни басмагъа «КъМР-Медиа» ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

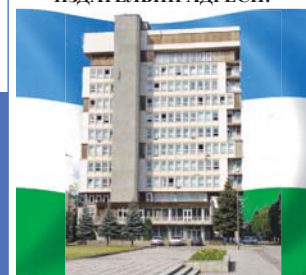
Газет «Издательство «Южный регион» ООО-ну типографиясында басмаланганды.
Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Номерге графикге кёре
19.00 сагъатда кьол салынады.
20.00 сагъатда кьол салыннганды.

**ГАЗЕТНИ НОМЕРИН
ЧЫГЪАРГЪАНЛА:**

Таппасханланы Аминат - дежурный редактор, Кучукланы Сафият, Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарыны орунбасарлары; Зезаланы Лида (1,2,3,4-чо бетле), Мокьаланы Зухура (11,12-чи бетле), Ахматланы Люаза (9,10-чу бетле), - корректорла.

Тиражы 1243 экз. Заказ № 2829
Багъасы 15 сомду.

**РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ
ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:**

360000, Нальчик шахар,
Ленин атлы проспект, 5

электронный почтасы:
elbor_50@mail.ru